

Moderné a úspešné **Slovensko**

Národný integrovaný
reformný plán

MINISTERSTVO
FINANCIÍ
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Vážení občania,

nijako to neprežením, keď poviem, že po dlhých rokoch prešľapovania na mieste sa Slovensko opäť nachádza na veľkej križovatke. Po významných reformách na začiatku tisícročia sa rokmi nečinnosti Slovensko dostalo do pasce stredného príjmu a prestalo dobiehať vyspelý svet.

Povešť Tigra Európy zapadla prachom, klesáme v medzinárodných rebríčkoch, či už v oblasti vzdelávania, podnikateľského prostredia, vymožitelnosti práva alebo zdravotníctva. Stojíme pred veľkými výzvami ako sú starnúce obyvateľstvo, nové technológie a automatizácia.

Slovensko je však krásna krajina s veľkým potenciálom. Naším cieľom je z neho urobiť krajinu, kde budeme radiť žiť.

Máme k dispozícii nielen víziu, ako má naša krajina vyzerať, ale konečne aj zosumarizovanie hlavných problémov a ponuku ich riešení.

To je na tomto dokumente unikátne: desiatky odborníkov z rôznych oblastí dali hlavy dokopy a vytvorili zásobník reforiem. Časť z nich bude pretavená do takzvaného Plánu obnovy, na ktorom dnes pracujeme v spolupráci s Európskou komisiou.

Tieto reformy nás môžu doslova katapultovať k vyššej kvalite života, k métam, ktoré sa nám dnes môžu zdať nedosiahnuteľné. Ale ony sú dosiahnuteľné a my ich aj dosiahneme. Nesmieme sa však zľaknúť ťažkostí, nesmieme sa nechať odradiť.

Musíme nastoliť spravodlivosť, rovnosť pred zákonom. Už žiadni „naši ľudia“, ktorí bohatnú vďaka známotiam, korupcii a privilegiu beztretnosti. Musíme mať vzdelávanie, ktoré bude magnetom pre deti a mladých ľudí, lebo ich dobre pripraví na život, na nové úlohy. Musíme mať zdravotníctvo, ktorého sa nebudeme báť. Zdravotníctvo, ktoré poskytuje kvalitné služby pacientom a dôstojné podmienky na prácu pre lekárov a zdravotné sestry.

Musíme mať podnikateľské prostredie, ktoré rozvíja talenty a tvorí výraznú časť HDP zo zdrojov s vysokou pridanou hodnotou. A na záver, musíme mať kvalitnú a efektívnu verejnú správu a verejné služby porovnateľné s najlepšimi v súkromnom sektore.

Ako minister financií viem, že úspešné Slovensko musí stáť na zdravých verejných financiách. Mám celkom jasnú predstavu, ako tento cieľ dosiahnuť. Keď zvyknem hovoriť, že zdravé verejné financie sú vecou národnej cti, chcem tým dosiahnuť stav, aby rozpočtová zodpovednosť mala vo verejnej mienke vysokú cenu.

Dokument Moderné a úspešné Slovensko sa rodil v ťažkých časoch pandémie. Obavy a neistoty dnešných dní ho však nijako nepoznačili. Skôr naopak. Akoby tie ťažké časy dávali viac nádeje, že sa tieto myšlienky a riešenia pretavia do reforiem, ktoré Slovensko tak veľmi potrebuje.

Ďakujem všetkým, ktorí sa na Modernom a úspešnom Slovensku podieľali. Bolo mi ctou vytvoriť im podmienky na tvorivú prácu. Výsledok stojí za to!

Vážení občania, tento dokument je tu aj pre Vás. Budem veľmi rád, ak sa do Moderného a úspešného Slovenska začítate. Bez vašej priazne aj tie najlepšie reformy zostanú len na papieri. Diskusia sa môže začať.

Eduard Heger

podpredseda vlády
a minister financií SR

Obsah

Zhrnutie	5
Quo vadis svet	9
Makroekonomický rámec	11
1. Fiškálne reformy	15
2. Zelená ekonomika	27
3. Trh práce a sociálna udržateľnosť	39
4. Vzdelávanie	53
5. Veda, výskum a inovácie	67
6. Zdravie	75
7. Verejné inštitúcie a regulácie	89
8. Digitalizácia	109

A stack of silver coins, likely Euro coins, is shown in a blue-tinted image. The coins are stacked in a slightly irregular, staggered manner. The word "Zhrnutie" is overlaid in a blue circle on the left side of the image. The background is a soft, out-of-focus blue.

Zhrnutie

Zhrnutie

Vízia Moderné a úspešné Slovensko vznikla zadaním od lídrov krajiny. Jej autormi sú analytici a odborníci z verejného sektora. Na pripomienkovaní sa podieľalo približne 100 expertov z mimovládneho a podnikateľského prostredia.¹ Zverejnením vízie sa otvára široká verejná diskusia, ktorá je nevyhnutná na podporu spoločenského dopytu po reformách a správne nasmerovaných investíciách. Zámerom zverejnenia je zrozumiteľne komunikovať verejnosti ciele, nástroje a opatrenia, ktoré posunú Slovensko zásadne vpred. Hlavným cieľom vízie Moderné a úspešné Slovensko a reforiem v ôsmich oblastiach je vymaniť krajinu z pasce stredného príjmu na úroveň 92 % priemeru EÚ 27 v HDP na hlavu do roku 2030. Zvýšenie ekonomickej výkonnosti však nie je samonosným cieľom verejných politík a je potrebné venovať pozornosť iným aspektom blahobytu ľudí. V reformných oblastiach hrajú preto kľúčovú rolu indikátory kvality života a záväzok Slovenska k zásadnému posunu našej krajiny k vyspelým ekonomikám podľa metodiky OECD.

Na Slovensku poslednú dekádu chýbajú reformy a efektívne investície, ktoré by podporovali dlhodobý ekonomický rast a zároveň zabezpečovali adekvátnu kvalitu života pre občanov. Z tohto dôvodu sa dlhodobo opakujú Špecifické odporúčania Rady pre Slovensko vo viacerých oblastiach. Vízia Moderné a úspešné Slovensko reaguje na tieto odporúčania a identifikuje hlavné reformné politiky a investície, vedúce k nevyhnutným zmenám v ekonomike a spoločnosti. Slovensko už raz dokázalo byť reformným lídrom v období vstupu do EÚ, no konvergencia uviazla v pasci stredného príjmu. Súčasná situácia prináša jedinečnú príležitosť a vízia Moderné a úspešné Slovensko slúži ako základný rámec na ďalšiu identifikáciu priorít pre Fond Obnovy a Odolnosti, Partnerskú dohodu, ostatné európske fondy či politiky financované z národných zdrojov. Všetky reformy a investície budú orientované na občanov, pretože kľúčom k rozvoju ekonomiky a spoločnosti v 21. storočí sú ľudia.

Hlavným cieľom fiškálnych reforiem je zaistenie dlhodobej udržateľnosti verejných financií, proti-cyklickosť fiškálnej politiky a zvýšenie daňovej disciplíny. Zdravé verejné financie sú nevyhnutným pilierom hospodárskej politiky konkurencieschopnej ekonomiky. Najvyššou prioritou je reforma dôchodkového systému, ktorá sa okrem udržateľnosti prvého piliera zameria na výkonnosť druhého piliera a informovanosť občanov o dôchodkových nárokoch. Udržateľnosť a proti-cyklickosť fiškálnej politiky podporí najmä implementácia viacročných záväzných výdavkových stropov a reforma riadenia investícií. Z pohľadu dlhodobého ekonomického rastu je nevyhnutné uskutočniť daňovú reformu smerujúcu k prorastovému daňovému mixu - k zvýšeniu majetkových a environmentálnych daní a k zníženiu škodlivých daní, ktoré viac brzdia hospodársky rast. Zmeny v odvodoch je potrebné riešiť súbežne s cieľom znížiť výnimky, administratívnu náročnosť a výšku zaťaženia. Daňovú disciplínu zvýšia efektívnejšie procesy Finančnej správy podľa najlepšej praxe zo zahraničia a jej pokračujúca digitalizácia.

Zníženie emisií skleníkových plynov, zvýšenie energetickej efektívnosti a podielu obnoviteľných zdrojov, prechod na obehovú ekonomiku a udržateľná doprava sú kľúčové priority v zelenej ekonomike. Veľký investičný dlh má Slovensko najmä v dobudovaní kanalizácií a vodovodov, environmentálnych záťažiacich či nízkej energetickej efektívnosti budov. Zelené politiky sú nevyhnutné pre pružnú reakciu ekonomiky na megatrendy ako dekarbonizácia či nové technológie. Reforma regulácií vytvorí priestor na zvýšenie podielu obnoviteľných zdrojov energie, flexibilnejšie a odolnejšie siete. Komplexná obnova budov prispeje k zvýšeniu energetickej efektívnosti. Reforma odpadového hospodárstva bude smerovať k vyššej recyklácii. Na zmenu klímy sa Slovensko pripraví protipovodňovými a vodozádržnými opatreniami. Na základe medzinárodných štandardov sa dokončí zonácia národných parkov, posilní sa ochrana prírody a vynucovanie environmentálnej legislatívy. Dopravná infraštruktúra sa bude rozvíjať na základe finančne a environmentálne udržateľného dlhodobého investičného plánu s cieľom zvyšovať atraktivitu verejnej dopravy a podporiť nemotorové formy dopravy.

V oblasti zamestnanosti a sociálnej udržateľnosti dominujú opatrenia na zníženie dlhodobej nezamestnanosti a zvýšenie inklúzie znevýhodnených skupín. Pandémia koronavírusu predstavuje riziko, ktorým sa pasca vylúčenia a chudoby prehĺbi. Rozšírené projekty sa zamerajú na ekonomickú a sociálnu integráciu Rómov, najmä z marginalizovaných rómskych komunit. Rozšíria sa kapacity pre kvalitnú a dostupnú formálnu starostlivosť o deti do troch rokov, vrátane programov včasnej intervencie pre deti zo sociálne znevýhodneného prostredia.

¹ Autori ďakujú za cenné rady, pripomienky a podnety v diskusií všetkým prizvaným expertom. Obsah dokumentu, jeho pohľad na ekonomické problémy Slovenska a prioritné reformné politiky a investície je názorom autorov a zodpovedajú za všetky jeho prípadné chyby a nedostatky.

V oblasti rodinnej politiky dôjde k zmene v systéme pomoci v hmotnej núdzi. Transfery rodičom sa nastavia flexibilnejšie s cieľom lepšie zosúladiť pracovný a osobný života podľa najlepšej európskej praxe. V rámci aktívnych opatrení trhu práce je cieľom využívať sofistikovanejšie nástroje, profiláciu klientov a intenzívne individualizované poradenstvo. Na zvýšenie mobility pracovnej sily je potrebná koncepcia štátnej bytovej politiky. Závažnú depriváciu v bývaní pod hranicou rizika chudoby vyrieši dostupné sociálne bývanie.

Reformy v oblasti vzdelávania sa sústredia na kvalitu výučby na všetkých stupňoch škôl, dostupnosť a inkluzívnosť. Kľúčovým prvkom zmeny sú motivácie učiteľov podporené výrazným nárastom platov, zvýšením zásluhovosti v ich odmeňovaní a zmenou nástrojov v ich profesijnom rozvoji. Výsledky škôl sa budú merať v rozšírených externých testovaniach a podporí sa autoevalvácia škôl. Nevyhnutným krokom je komplexná kurikulárna reforma zameraná na STEAM zručnosti, čitateľskú gramotnosť, kritické myslenie, digitálne a podnikateľské zručnosti. Vplyv inovovaných kurikúl sa podporí digitálnymi zručnosťami učiteľov a digitálnou infraštruktúrou škôl. Vybudovaním kapacít v materských školách a garantovaním miesta pre deti od troch rokov sa zabezpečí široká dostupnosť predprimárneho vzdelávania. Výsledky vo vzdelávaní sa paralelne posilnia inkluzívnymi opatreniami pre deti so zdravotnými a sociálnymi znevýhodneniami. Vo vysokom školstve je potrebná internacionalizácia a reforma systému riadenia a financovania, nadväzujúca na výsledky novej akreditácie vysokých škôl. Finančným nástrojom na zlepšenie výsledkov budú tzv. výkonnostné zmluvy, ktoré podporia zmeny vedúce k zlučovaniu a diverzifikácii univerzít. Jedna slovenská univerzita sa dostane v rebríčku hodnotenia do TOP 500. Pružnejší systém získavania kvalifikácií lepšie prepojí vzdelávanie a potreby trhu práce. Kultúra vzdelávania dospelých sa podľa zahraničnej praxe podporí tzv. vzdelávacími účtami.

Slovensko trpí na nedostatok mozgov a inovácií. Vízia Moderné a úspešné Slovensko navrhuje súbor reforiem v oblasti vedy, výskumu a inovácií, ktoré pomôžu tento trend zvrátiť a naštartovať znalostnú ekonomiku. Dôležitým nástrojom je efektívnejšia a integrovaná schéma riadenia výskumných, inovačných a biznis agentúr, ktorá vytvorí podporný ekosystém po vzore Singapuru. Našartuje sa proces zjednodušenia a štandardizácie postupov prideľovania grantov. Zdroje na vedu, výskum a inovácie sa v priebehu rokov 2021 až 2024 výrazne navýšia, doplnia sa chýbajúce podporné nástroje od výskumu, cez podporu inovácií, rastové financovanie až po podporu exportu. To v kombinácii s efektívnejším systémom riadenia naštartuje ekonomickú transformáciu smerom k inovatívnej krajine. Prierezovou témou vízie Moderné a úspešné Slovensko je odliv mozgov. Výrazne sa zjednoduší príchod vysoko-kvalifikovanej pracovnej sily a vytvoria sa podporné schémy na prilákanie expertov a udržanie mladých ľudí v krajine. Ide o prilákanie tzv. top performers (nielen výskumníkov a vedcov) a nedostatkových pracovníkov v súkromnom aj verejnom sektore, potrebných pre ekonomický rast a zabezpečenie kvality života.

Vzhľadom na všeobecné zaostávanie vo výsledkoch v oblasti zdravia a jeho význam pre kvalitu života, je nutné reformy v zdravotnej starostlivosti zamerať na celý systém, nielen jeho vybrané podoblasti. Horizontálnymi prioritami v zdravotníctve sú nákladová efektívnosť a strategický manažment personálu na všetkých úrovniach. Definícia nároku pacienta zlepši dostupnosť a kvalitu zdravotnej starostlivosti a zároveň uľahčí reguláciu poisťného systému. Významnú medzeru v zaostávaní v primárnej zdravotnej starostlivosti je potrebné uzatvoriť zvýšením počtu všeobecných lekárov s dôrazom na posilnenie ich kompetencií a reguláciu dopytu po ich službách. Zvýšenie kompetencií, zlepšenie pracovných podmienok a aplikácia brain gain schémy umožnia redukovat vysoký nedostatok zdravotných sestier naprieč systémom. Výsledky v ústavnej starostlivosti sa zlepšia optimalizáciou siete nemocníc a investíciami do ich výstavby. Centrálné riadenie štátnych koncových nemocníc zabezpečí ich lepšie finančné hospodárenie. Z dôvodu starnúcej ekonomiky musí byť zásadné navýšenie zdrojov nasmerované do dlhodobej zdravotno-sociálnej starostlivosti a pre dlhodobé ekonomické náklady aj do oblasti duševného zdravia či prevencie kritických chorôb.

Transparentné, nekorupčné a efektívne regulované prostredie vplýva pozitívne na ekonomický rast cez verejné a súkromné investície, rozvoj ľudského kapitálu a ekonomickú stabilitu. Navrhované zmeny v súdnictve, prokuratúre a posilnení boja proti korupcii pozostávajú z väčšieho množstva významných krokov. Identifikovaných je 15+ legislatívnych úprav, ktoré je možné prijať do konca roka 2021. Nadväzovať bude reforma súdnej mapy a špecializácia súdov. NAKA bude spolupracovať s výborom MONEYVAL, vytvorí sa infraštruktúra na boj proti praní špinavých peňazí, peňazí, kybernetickým útokom a na využívanie digitálnych stôp pri zaisťovacích úkonoch.

Zásadný posun v Doing business zaistia zmeny v konkurzoch a reštrukturalizácii, novela stavebného zákona, strategické riešenie pozemkových úprav a kontinuálne prehodnocovanie bariér na začiatku podnikania. Vo verejnom sektore sa vybudujú analytické kapacity na posilnenie tzv. evidence-based verejného rozhodovania a zavedú sa výkonnostné ukazovatele do riadenia ľudských zdrojov. Základom implementácie vízie Moderného a úspešného Slovenska je reforma riadenia a čerpania EŠIF a verejného obstarávania.

Na rozbeh ekonomiky v ďalšej dekáde sú nevyhnutné zmeny v digitalizácii verejných služieb a dobudovanie digitálnej infraštruktúry. Základom sfunkčnenia digitalizácie verejnej správy je centrálna autorita, stratégia a rezortné kapacity na jej implementáciu.

Ambíciou je zvýšiť používanie a spokojnosť s eGovernmentom, čo vyžaduje zamerať sa na kompletnú podporu životných situácií občanov a podnikateľov a nový návrh služieb na ich riešenie. Nákladovú efektívnosť IT štátu posilní zavedenie finančného riadenia a odpočtovania výsledkov digitalizácie. Vytvorenie centra zdieľaných služieb bude plniť úlohu centrálného nákupu a výkonu komoditných IT služieb a tovarov pre úrady. Formálne štandardy zabezpečenia IT služieb štátu sa premietnu do reálneho zabezpečenia systémov a sietí. Dobudovanie digitálnej infraštruktúry a zvýšenie využívania ultrarýchleho internetu domácnosťami bude mať multiplikačný efekt na používanie digitálnych zručností, verejných služieb a podporí ekonomickú výkonnosť, aj v prípade šokov, akým je pandémia koronavírusu.

Odhad finančných potrieb, najmä investícií, je dominantne kvantifikovaný „zdola nahor“ a priamo prepojený s výsledkovými cieľmi reforiem. **Uvedené kvantifikácie sa budú spresňovať a dopĺňať v období do apríla 2021.**

Quo vadis svet?

Quo vadis svet?

Slovenská ekonomika musí reagovať na megatrendy, ktoré nás ovplyvňujú naprieč spoločnosťou. Tieto tendencie sú globálne a zasahujú všetky krajiny, Slovensko nevynecháva. Musíme reagovať najmä na demografické, technologické, klimatické a geopolitické výzvy. Pandémia koronavírusu tieto výzvy ešte zvýraznila.

Demografické zmeny sa prejavujú najmä vo zvyšujúcom sa podiele ľudí v poproduktívnom veku. Index ekonomickej závislosti starých ľudí sa do roku 2060 viac ako zdvojnásobí v každej z najväčších ekonomík sveta združených v G20. Slovensko je dokonca jednou z najrýchlejšie starnúcich ekonomík. Sociálno-ekonomické zmeny spoločnosti vo svete i na Slovensku sa preto musia vysporiadať s vyššími verejnými výdavkami a zároveň hľadať možnosti ako predĺžiť pracovnú kariéru ľudí, riadiť pracovnú migráciu alebo reštrukturalizovať ekonomiku. Nová demografická štruktúra si vyžiada napr. posilnenie segmentu zdravotníctva, dlhodobej starostlivosti, zdravotných pomôcok, zmeny v orientácii cestovného ruchu, debarierizáciu priestorov.

V rámci demografických zmien sme a budeme svedkami zvýšenej migrácie a boja o talenty. Vyspelé európske ekonomiky sa snažia stále intenzívnejšie pritiahnúť nedostatkovú pracovnú silu, a to nielen vysokokvalifikovanú, ale aj ľudí so strednou úrovňou kvalifikácie. Slovensko zatiaľ v tomto konkurenčnom súboji prehráva, keď naďalej viac občanov Slovenska pracuje v zahraničí - ako cudzincov na Slovensku. V smere von z krajiny odchádzajú vo vysokej miere tzv. top-performers a naopak, pri imigrácii dominujú ľudia pracujúci na menej kvalifikovaných pozíciách.

Najvýraznejšie technologické zmeny zasahujúce spoločnosť sa týkajú digitalizácie, automatizácie, umelej inteligencie a kyberbezpečnosti. Digitalizácia sa prejavuje novými obchodnými modelmi a digitalizáciou vo všetkých sektoroch ekonomiky. Vďaka tomu prudko rastie potreba IT programátorov. Medzi najväčšími svetovými spoločnosťami budú stále viac dominovať firmy z oblasti informačných technológií. Už teraz je 8 z 10 najhodnotnejších firiem sveta z oblasti IT. Výrobné procesy v priemysle, ale aj v službách zasiahne postupujúca automatizácia a umelá inteligencia. Veľa pracovných miest sa kvôli tomu bude musieť transformovať a veľa ich pravdepodobne aj zanikne. Slovensko je krajinou, ktorá bude zrejme patriť medzi najviac zraniteľné ekonomiky. Automatizáciu a nástup umelej inteligencie je nutné vnímať ako príležitosť pre zvýšenie produktivity a miezd. Kľúčovou výzvou je zvyšujúca sa rýchlosť zmien prichádzajúcich s digitalizáciou a rozhodujúcim faktorom úspechu je rýchlosť adaptácie vzdelávania a sociálneho systému. S nástupom technologických zmien sa derú do popredia aj otázky kybernetickej bezpečnosti.

Klimatické zmeny povedú k oveľa častejším extrémom počasia a prírodným katastrofám s priamym, ale aj nepriamym vplyvom na Slovensko. Na jednej strane záplavy a prudké búrky, na druhej strane dlhé obdobia sucha, požiare a vlny horúčav - či dopad na flóru a faunu. Štát musí na jednej strane zvládať reakciu na prírodné katastrofy, na druhej strane musí investovať do preventívnych opatrení. Kľúčovým úsilím v prevencii je dekarbonizácia, ktorá zároveň priamo ovplyvňuje konkurencieschopnosť ekonomík. Absencia investícií do environmentálne šetrných technológií môže zvýšiť náklady firmám na environmentálne dane a poplatky. Trendom je prechod kompetencií z národnej kontroly minimálne na úroveň EÚ. Dekarbonizačné ciele povedú k zmenám aj v štruktúre ekonomiky, vrátane negatívnych vplyvov na trhy práce. Zlyhanie v prevencii na úrovni krajín a následne v adaptácii môže byť pre Slovensko rizikom v podobe medzinárodných konfliktov a migrácie z najviac postihnutých regiónov.

Kombinácia geopolitických zmien a vyššie uvedených megatrendov otvára otázku podoby globalizácie a podporuje protichodný trend, ktorým je nacionalizmus. Globalizačný dvojzáprah USA – EÚ bol nahradený súťažou viacerých svetových hráčov. Geopolitické zmeny vedú k tomu, že aj najväčší globálni hráči benefitujúci z globalizácie budú v určitých témach konať nacionálne. Obchodné vojny, nedodržiavanie medzinárodných záväzkov a protiimigračné opatrenia možno očakávať najmä v čase ekonomickej krízy, no aj v súvislosti so zmenami vo výkonnosti ekonomík svetových hráčov. Slovenská spoločnosť sa na tieto trendy musí pripraviť. Na jednej strane je z pohľadu malej otvorenej ekonomiky nutné a prospešné posilňovať medzinárodnú spoluprácu so susedmi a s EÚ, no na druhej strane sa nevyhneme potrebe posilnenia sebestačnosti v kľúčových oblastiach, akými sú energetika, potraviny či zdravotnícky materiál.

Makroekonomický rámec

Makroekonomický rámec

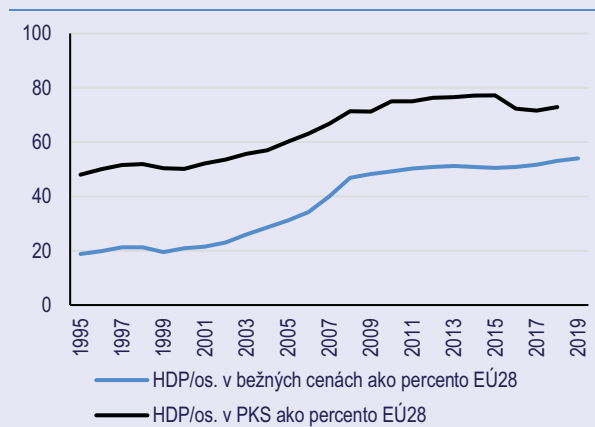
Slovensko sa zaseklo v pasci stredného príjmu. Ambíciou vízie Moderné a úspešné Slovensko je posunúť Slovensko na 92 % priemeru HDP na hlavu EÚ 27 do roku 2030. Z pohľadu kvality života sú najväčšie výzvy pre Slovensko zdravotníctvo, vzdelávanie a dostupnosť bývania.

Výsledkový indikátor pre ekonomiku Slovenska

		2015	2016	2017	2018	2019	Cieľ 2024	Cieľ 2030
HDP na osobu	SK	78,3	73,1	72,2	73,4	73,6	82	92
(% EÚ 27; nominálne v PKS)	CZ	88,7	89,0	91,1	92,5	93,2	-	-
	DE	124,8	124,7	123,9	122,8	120,8	-	-

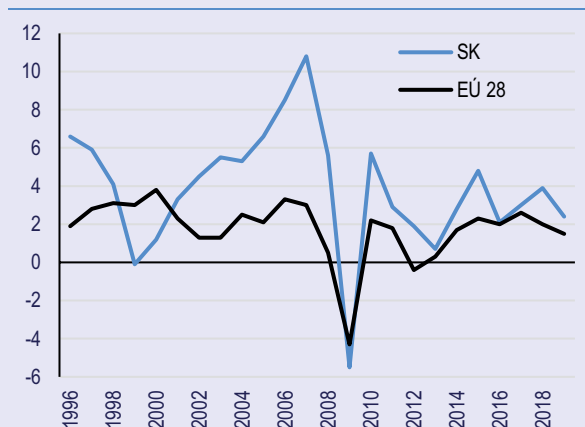
Slovensko viditeľne spomalilo tempo konvergenzie k najvyspelejším krajinám EÚ, keď v roku 2018 dosiahlo slovenské HDP na osobu iba 73 % priemeru EÚ 27. Za desať rokov od vypuknutia krízy sa teda Slovensko priblížilo európskemu priemeru iba o 2 percentuálne body (p.b.).² Zrýchlenie konvergenčného procesu sa musí stať prioritou hospodárskej politiky. O to viac, keď pozorujeme spomaľovanie dynamiky slovenskej ekonomiky a tendencie, ktoré pred pár rokmi spôsobili zastavenie konvergenzie v južanských krajinách EÚ³. Rastu HDP by však nemali ustúpiť ostatné aspekty kvality života. Práve naopak, tieto témy spolu úzko súvisia a to obojsmerne. Mnohé investície do vyššej kvality života si nutne vyžadujú viac verejných zdrojov, ktoré môže generovať jedine rýchlejšia rast ekonomiky alebo vyššia miera zdanenia. Späťne, vyššia kvalita života stimuluje ďalší rast ekonomiky.

Graf 1: Konvergencia slovenského HDP na osobu k priemeru EÚ (v PKS v % priemeru EÚ)

Zdroj: Eurostat

Graf 2: Reálny rast HDP (v %)

Zdroj: Eurostat

V predkrízovom období slovenská ekonomika benefitovala z extenzívneho rastu založenom na zapájaní voľnej pracovnej sily⁴ a prilive vysoko-produktívneho priameho zahraničného kapitálu⁵, ktorý zabezpečoval skokové nárasty v produktivite vďaka dovozu efektívnejších technológií. Toto nízko visiace ovocie je však do veľkej miery už poobierané a ekonomika potrebuje nové impulzy. Na hrozbu uviaznutia v pasci stredného príjmu upozornila aj správa Rady pre produktivitu.⁶

² Časť vysvetlenia sú nezrovnalosti s meraním kúpnej sily na Slovensku, najmä nameraný pokles HDP v PKS o 5 p.b. v roku 2016 (graf 1). No napriek metodologickým nezrovnalostiam naďalej platí, že Slovensko výrazne spomalilo ekonomický rast. Rastový diferenciel voči EÚ poklesol z predkrízovej úrovne 4 % na približne 1% v tejto dekáde (graf 2). Pri porovnaní ekonomickej úrovne v bežných cenách pozorujeme priblíženie sa európskemu priemeru o 6 p.b. za desaťročie, čo je v takejto situácii relevantnejšie porovnanie a zodpovedá kumulovanému rozdielu v ekonomickom raste za dekádu.

³ Napr. dynamika miezd dlhodobo predbiehajúca dynamiku produktivitu práce, dlhodobé deficity verejných financií, absencia štrukturálnych reforiem, prudko zvyšujúce sa zadĺženie domácností alebo spomalenie zahraničných investícií

⁴ Miera nezamestnanosti poklesla z 20 % na 10 %

⁵ Podiel PZI na HDP vyskočil z 13% v roku 1997 na 50% v roku 2005

⁶ Národná rada pre produktivitu (2020): Správa o produktivite a konkurencieschopnosti Slovenska 2019.

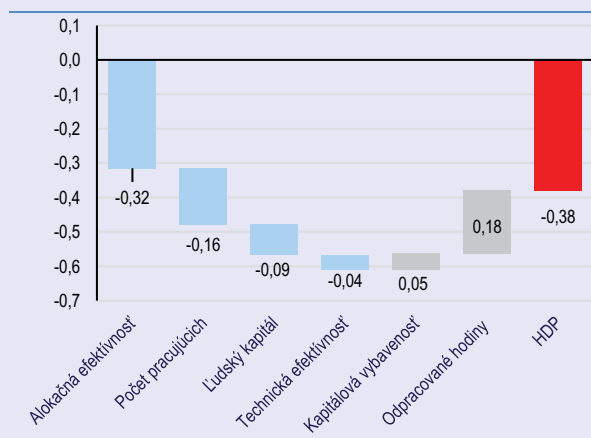
Zdrojom dlhodobého ekonomického rastu je však iba ľudský kapitál a celková produktivita faktorov (TFP), daná technologickou a alokačnou efektívnosťou. Od druhej polovice 20. storočia existuje medzi ekonómami všeobecný konsenzus, že zdroje dlhodobého ekonomického rastu a ekonomickej výkonnosti je nutné hľadať na ponukovej strane ekonomiky, t. j. v množstve, kvalite a produktivite výrobných faktorov. Iba rast objemu práce a kapitálu nezabezpečí dlhodobý ekonomický rast.

Hlavným zdrojom ekonomického zaostávania Slovenska je nízka produktivita spôsobená alokačnou a technologickou neefektívnosťou. Alokačná efektívnosť hovorí o tom, že ľudia a kapitál nie sú využívané efektívne – sú viazaní na málo produktívne činnosti a v nekonkurencieschopných firmách. „Vinníkom“ je najmä kvalita a integrita verejnej správy, ktorá ovplyvňuje regulačné bariéry pre podnikateľov a vymožiteľnosť práva. Technická efektívnosť vyjadruje mieru technologického zaostávania nedostatočným preberaním hotových technológií alebo implementáciou vlastného výskumu a vývoja.

Na druhom mieste vysvetľuje zaostávanie nízky počet pracujúcich. Na Slovensku pracuje príliš málo ľudí, čo je spôsobené nielen vyššou mierou nezamestnanosti, ale aj malým počtom cudzincov a nízkou participáciou mladých ľudí, dôchodcov a matiek s malými deťmi. Na druhej strane, z demografického hľadiska dnes Slovensko zažíva zlaté časy. Absolútny počet ľudí v produktívnom veku dosahuje vrchol, rovnako tak pomer populácie v produktívnom veku k populácii v pred a poproduktívnom veku. V horizonte 50 rokov však Slovensko bude najrýchlejšie starnúcou ekonomikou EÚ a stane sa krajinou s najstarším obyvateľstvom⁷.

Tretím významným zdrojom zaostávania je kvalita ľudského kapitálu. Medzinárodné testovania však naznačujú, že relatívne uspokojivú kvalitu ľudského kapitálu dosahujeme najmä vďaka populácii 40 a viac ročných. Pri mladších vekových kohortách začína Slovensko výraznejšie zaostávať, čo je výstraha do budúcnosti. Ak sa nepodarí zvrátiť negatívny trend poklesu kvality ľudského kapitálu pozorovaný napr. aj v medzinárodných testovaniach, o pár rokov bude nízka úroveň zručností hlavnou príčinou ekonomického zaostávania.

Graf 3: Zdroje ekonomického zaostávania Slovenska voči Nemecku (HDP obyvateľa Nemecka = 1)

Zdroj: NPR 2020

Graf 4: Medzinárodné porovnanie Slovenska v kvalite života podľa OECD (Better Life index, poradie spomedzi 23 krajín OECD/EÚ)

Zdroj: NPR 2020

⁷ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/population-projections-data> 7

Z pohľadu kvality života na Slovensku sú najväčšie výzvy zdravotníctvo, vzdelávanie a dostupnosť bývania. V týchto oblastiach patrí krajina medzi tri najslabšie spomedzi európskych krajín patriacich do OECD. V zdravotníctve je to kvôli nízkej očakávanej dĺžke života ako aj kvôli nerovnostiam v očakávanej dĺžke dožitia. Vo vzdelávaní nás ťahá nadol nielen kvalita školstva, ale aj nerovnosti ukazujúce sa vo vysokom podiele študentov s veľmi nízkymi zručnosťami, tzv. „funkčne negramotných“ študentov. Nízka dostupnosť bývania sa prejavuje nielen finančnou nedostupnosťou, ale aj vysokým podielom ľudí žijúcich v preplnených domácnostiach.